

Г. В. Бистріченко

Завод ім. В. Малишева

«ЗАВОД ІМ. В. МАЛИШЕВА» – державне підприємство, одне з провідних у машинобудівній галузі промисловості і найбільше на пострадянському просторі. Підпорядк. Мін-ву пром. політики України. Розташ. у Харкові. Засн. 1895 як Харків. паровозобуд. завод. У 2-й пол. 1936 перейм. на завод № 183 ім. Комінтерна (гол. конструктор танк. КБ [М. Кошкін](#)), згодом завод № 75. Під час 2-ї світової війни у жовтні 1941 підприємство евакуйовано у м. Нижній Тагіл Свердлов. обл. (РФ) на тер. Урал. вагонобуд. заводу і організовано Урал. танк. завод № 183 (гол. конструктор *О. Морозов*), який став гол. підприємством з випуску танків Т-34 для фронту. Після війни відновлено роботу підприємства у Харкові. Відтоді – Харків. завод транспорт. машинобудування. 1957 заводу присвоєно ім'я *В. Малишева*. 5 грудня 1897 випущено перший паровоз, а 1915 частка заводу становила понад 20 % від їхнього заг. виробництва у Рос. імперії. Від поч. створення багатопрофіл. підприємство розвивалося переважно у таких напрямках: локомотивобудування, зокрема паровозобудування (1897–1941) та тепловозобудування (1947–68); дизелебудування – двигуни стаціонарні й суднові (від 1941), швидкохідні танкові і транспортні (від 1938), тепловозні (від 1947); гусеничне транспортне машинобудування – трактори та тягачі (від 1924), танки (від 1927); продукція вироб. призначення – енергет. вантажопідйомне устаткування (від 1904), с.-г. машини й механізми (від 1909), обладнання для шахт (від 1922) тощо. Серед структур. одиниць – маш.-буд. (виробництво бронетехніки), дизел. (випуск дизел. двигунів, генераторів і запчастин до них, зокрема для модернізації тепловоз. парку України і країн СНД розроблено й успішно впроваджено низку дизель-генераторів Д-80, які відповідають кращим світ. аналогам), мех.-збирал. (виготовлення зернозбирал. комбайнів, устаткування для нафтогаз. промисловості), агрегат. (випуск двигунів спец. призначення, зокрема для військ., автомоб. та с.-г. техніки) заводи. З-д плідно співпрацює з казен. підприємствами *«Харківське конструкторське бюро з машинобудування ім. О. О. Морозова»* (ХКБМ) та *«Харківське конструкторське бюро з двигунобудування»* (ХКБД) і є гол. виробником бронетехніки в Україні. 1929 виготовлено перший зразок танка Т-12, 1931 розпочато виробництво танків серії БТ – від БТ-2 до БТ-7М. Зокрема танків БТ-2 у період 1932–33 випущено 610 од., БТ-5 у 1933–34 – бл. 2 тис. од., БТ-7 у 1935–39 – понад 4,5 тис. од., БТ-7М у 1940 – бл. 800 од. У жовтні 1940 розпочато серійне виробництво кращого серед. танка 2-ї світової війни Т-34-76 (створ. під керівництвом М. Кошкіна; у світі виготовлено

понад 60 тис. од.) з дизел. двигуном В-2. Найбільше (понад 15 тис. од.) їх було випущено на заводі № 183 у Нижньому Тагілі. 1943 на базі Т-34-76 створ. модернізов. танк Т-34-85 (встановлено потужнішу гармату у просторішій башті, екіпаж збільшився від 4-х до 5-ти осіб). 1944 на заводі виготовлено і випробувано танк Т-54, а згодом на його базі створ. танки Т-55, Т-62, Т-64, Т-72, Т-80 та ін. їхні модифікації. 1985 розпочато серійне виробництво Т-80УД, 1997–99 виготовлено 320 таких бойових машин і передано (відповідно до замовлення) Пакистану. На його базі 1995 створ. один з кращих сучас. танків Т-84 та його модифікації Т-84У «Оплот» і Т-84-120 «Ятаган». Нині разом із ХКБМ та ХКБД підприємство випускає сучасні зразки спец. гусенич. та коліс. машин військ. призначення, а також займається модернізацією військ. техніки, випущеної у післявоєн. рад. період і є на озброєнні багатьох країн світу. Зокрема 2004 завод (відповідно до замовлення МО України) розпочав модернізацію танка Т-64, який згодом отримав назву Т-64БМ «Булат»; 2007–08 для ЗС України виготовив і передав 56 таких машин; 2009 отримав замовлення на модернізацію 29-ти вітчизн. танків Т-64 до рівня бойової машини «Булат». Окрім танків, підприємство виготовляло тягачі та бронетранспортери, серед них – артилер. тягачі «Ворошиловець» (1935) та АТ-45 (1944), армій. тягач БТМ-3 (1957), важкий транспортер МТТ (1977), а також тягачі для цивіл. потреб: антарктич. тягач-снігохід «Харківчанка» (1958) та «Харківчанка-2» (1976), тягач для пожежогасіння у важкодоступ. місцях (1993) тощо. Нині завод працює над виробництвом укр. легкої бронетехніки (БТР-3, БТР-4, БТР «Дозор-Б»), а також модернізацією БТР-60/70, БТР-50, БМП-2.

Важл. аспектом діяльності заводу є дизелебудування – як спеціальне, так і для потреб нар. господарства. 1911 розпочато виробництво нафт. і газ. двигунів, 1913 виготовлено перші дизел. двигуни потуж. 800–1000 к. с., 1929 – перший зразок судового дизеля типу «Зульцер», 1931 – перший в СРСР безкомпресор. дизель Д-40 влас. конструкції. 1939 впроваджено у серійне виробництво танк. дизель типу В-2 різних модифікацій. 1955 виготовлено перший турбопоршневий танк. дизель 5ТД (1964 розпочато серійне виробництво, потуж. 700 к. с.), 1967 – перший танк. дизель 6ТД, а також створ. й випробувано тепловоз. дизель Д-70. Крім того, 1963 розпочато серій. випуск газ. двигунів 11ГД100 та судн. дизелів 10Д100 (у 1989 модернізов.). Водночас із виробництвом модернізов. тепловоз. дизелів 10Д100М1Б (для тепловозів типу ТЕ10, значна частина яких експлуатується в РФ, Казахстані, Туркменістані, Азербайджані) на заводі проводяться (від 1994) активні роботи з модернізації тепловозів новими уніфіков. двигунами типу Д-80, зокрема 1Д80Б (для тепловозів ТЕ-116; їхнє встановлення розпочато 1998) та 4Д80Б (тепловоз ЧМЕ-3). Підпр-во – єдиний в Україні виробник двигунів для локомотивів (80 % тепловозів колиш. СРСР оснащені харків. дизелями). Розпочато роботи щодо розроблення та створення й ін. двигунів, як для залізнич. транспорту, так і для ін. галузей промисловості.

Окреме місце в історії заводу займає машинобудування цивіл. призначення: локомотиво- та тракторобудування, устаткування для паливно-енергет. комплексу тощо. 1921 розпочато

випуск паровозів серії «Е». Після 2-ї світової війни на заводі організовано виробництво тепловозів та двигунів до них. 1947 випущено перший тепловоз ТЕ-1 із дизелем Д-50 (до 1950 виготовлено 297 од.), 1948 – вантажно-магістральні ТЕ-2 (до 1955 побудовано 528 локомотивів) та 1955 – ТЕ-3 із дизелем 2Д100, 1956 – пасажир. ТЕ-7 (до 1964; спільно з Луган. тепловозобуд. заводом виготовлено 113 од.), 1958 – ТЕ-10 із дизелем 9Д100 (у 1958–61 завод побудував 26 таких тепловозів), 1960 – пасажир. ТЕП-10 (до 1964 випущено 335 локомотивів). Вагомий вклад підприємство зробило також у розвиток с.-г. техніки – виробництво тракторів, комбайнів тощо. 1924 підприємство випустило перший в СРСР гусенич. трактор «Комунар» (до 1931 виготовлено бл. 2 тис. од.; використовувався переважно у ліс. госп-ві та як артилер. чи танк. тягач), 1935 розпочато виробництво потужніших гусенич. тракторів «Комінтерн» (всього виготовлено бл. 1800 од.; під час війни успішно експлуатувався як артилер. тягач), 1995 – гусенич. бульдозера БГ-1, 1999 – зернозбирал. комбайна «Обрій», який вирізняється серед ін. вітчизн. комбайнів можливістю обмолоту зерна з вологістю до 26 % (випускає 10–20 од. щороку).

Підпр-во спеціалізується також на виготовленні генераторів різних типів та модифікацій, зокрема 1965 розпочато виробництво стаціонар. автоматизов. дизель-генераторів 15Д100, у 1970 – 3Д70, у 1978 – 5Д70 та ін. Досягненням колективу заводу стало виготовлення електростанцій на базі газ. двигуна-генератора 11ГД100М потуж. 1000 кВт, які застосовують для автоном. енергопостачання підприємств. З-д також випускає понад 50 найменувань продукції для паливно-енергет. комплексу: бурові установки для ремонту й освоєння нафт. і газ. свердловин, бурошнекові комплекси БШК-2ДМ для безлюдного видобування вугілля з тонких пластів, комплекс машин для ремонту трубопроводів тощо.

Підпр-во експортує продукцію у Білорусь, Естонію, Казахстан, Китай, Литву, Пакистан, Польщу, РФ, Туркменістан, Узбекистан та ін. країни. Діє музей історії заводу. Соц. сфера: житл. будинки, 2 гуртожитки, дит. оздоров. табір, Будинок культури «Металіст». Кількість працівників (2009) – 4500 осіб. Тривалий час підприємство очолювали П. Ріццоні (1895–1908), Я. Коробка (1908–17), Ю. Максарьов (1938–45), М. Личагін (1958–65, 1975–84), О. Соїч (1965–75), В. Пивоваров (1984–91), [Г. Гриценко](#) (2001–06), від 2007 – в. о., від 2009 – ген. дир. О. Підгорний.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. ХПЗ – завод имени Малышева 1895–1995: Краткая история развития. Х., 1995.

Бібліографічний опис:

Завод ім. В. Малишева / Г. В. Бистріченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-15079>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).